

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI

Əlyazması hüququnda

ƏTA TƏRZİBAŞININ ƏDƏBİYYATŞÜNASLIQ FƏALİYYƏTİ

İxtisas: 5716.01 – Azərbaycan ədəbiyyatı

5717.01 – Türk xalqları ədəbiyyatı

Elm sahəsi: Filologiya

İddiaçı: Orxan Əli oğlu İsayev

Fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün təqdim edilmiş
dissertasiyanın

AVTOREFERATI

Bakı – 2024

Dissertasiya işi AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatı və yazılı abidələr şöbəsində yerinə yetirilmişdir.

Elmi rəhbər: filologiya elmləri doktoru, professor
Qəzənfər Məhəmməd oğlu Paşayev

Rəsmi opponenlər: AMEA-nın həqiqi üzvü, filologiya elmləri doktoru, professor
Teymur Həşim oğlu Kərimli

filologiya elmləri doktoru, professor
Bədirxan Balaca oğlu Əhmədov

filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Səkinə Allahverdi qızı Qayıbalıyeva

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Ali Attestasiya Komissiyasının AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun nəzdində fəaliyyət göstərən ED 1.05 – Dissertasiya şurası.

Dissertasiya şurasının
sədri:

akademik, filologiya elmləri doktoru,
professor
İsa Əkbər oğlu Həbibbəyli

Dissertasiya şurasının elmi
katibi:

filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
İsmixan Məhəmməd oğlu Osmanlı

Elmi seminarın sədri: filologiya elmləri doktoru, professor
İmamverdi Yavər oğlu Həmidov

TƏDQIQATIN ÜMUMİ SƏCIYYƏSİ

Mövzunun aktuallığı və işlənmə dərəcəsi. Bu gün İraqda yaşayan və özlərini türkmən adlandıran türklər tarixin müxtəlif dövrlərində Azərbaycanından köçüb Mesopotamiyada yerləşmiş, bu torpaqları özlərinə vətən seçmişlər. Azərbaycan türkcəsində danışan türkmənlər daha çox İraqın şimal hissəsində - Kərkük və ətraf ərazilərdə məskunlaşsalar da Ərbil, Təlafər, Bağdad, Kərbəla, Nəcəf, Hillə kimi böyük şəhərlərdə də yaşamaqdadırlar.

Bağdad və ətraf ərazilərin Ərəb xilafəti zamanından başlayaraq Səlcuqlar, Atabəylər, Qaraqoyunlular, Ağqoyunlular, Səfəvilər kimi Azərbaycan dövlətlərinin sərhədləri daxilində olması, bir bayraq altında vahid mərkəzdən idarə edilməsi türkmənlərin öz soydaşları olan Azərbaycan türkləri ilə əlaqələrinin uzun müddət davam etməsinə imkan vermişdir. İraq türkmənlərinin dil, folklor, ədəbiyyat, adət-ənənə baxımından azərbaycanlılara yaxınlığı həm etnik bağlılıqdan, həm də tarixi, ictimai-siyasi şəraitdən asılı olmuşdur. Təsadüfi deyil ki, Azərbaycan xalqının Ümummilliyət lideri Heydər Əliyev 2000-ci ildə “Qardaşlıq” dərgisinə müsahibə verərkən demişdir: *“Tarixi araşdıranda gördüm ki, Güney Azərbaycan, Quzey Azərbaycan və İraq türkmənləri bir bütövün parçalarıdır”*¹. Azərbaycan tarixinə dərinləndən bələd olan Ulu öndər İraq türkmənləri ilə Azərbaycan türklərinin eyni kökdən gəldiyini, eyni dildə danışdığını, vahid mədəniyyətin daşıyıcıları olduğunu yaxşı bilirdi. Buna görə də Heydər Əliyev müstəqil Azərbaycana rəhbərlik etdiyi dövrdə İraqda yaşayan azərbaycanlılarla yaxından maraqlanmış, bizdən uzaq düşmüş soydaşlarımızla əlaqələrin bərpasına çalışmışdır. Ulu öndərin sərəncamları ilə dahi Azərbaycan şairi Məhəmməd Füzulinin 500, “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanının 1300 illiyinin keçirilməsi ilə bağlı tədbirlər planında türkmənlərə xüsusi diqqət ayrılmış, Azərbaycan nümayəndə heyətinin İraqa, İraq türkmənlərinin nümayəndə heyətinin Azərbaycana səfərləri təşkil olunmuşdur. Bütün bunlar uzun müddət bir-birindən ayrı düşmüş

---

¹ Nakip, M. Azərbaycan Devlet Başkanı sayın Haydar Aliyevle özel görüştü // Kardaşlık, – İstanbul: – 2000, №8, – s. 4

eyni xalqın nümayəndələri arasında tarixi əlaqələrin bərpasına böyük töhfə vermişdir. Təbii ki, bu əlaqələrin yaranmasında ədəbiyyatın da böyük rolu olmuşdur².

Müasir türkman tədqiqatçıları da özlərini Azərbaycan xalqının bir parçası hesab edirlər. Türkman tədqiqatçısı Erşad Hürmüzlü yazır ki, kərküklülərin Azərbaycan xalqından heç bir fərqi yoxur³.

Bu gün müstəqil və güclü Azərbaycan dövləti öz sərhədlərindən kənarında yaşayan azərbaycanlıları daim diqqət mərkəzində saxlayır. Tarixən Azərbaycan türklərinin yaşadığı ərazilərdə formalaşan zəngin ədəbi-mədəni irsin öyrənilməsi və təbliği günümüzün reallığına çevrilmişdir. Dərbənddən Təbrizə, İrəvandan Kərkükə qədər geniş ərazilərdə mövcud olan izlərimiz çoxəsrlik tariximizin öyrənilməsi baxımından böyük əhəmiyyət kəsb edir. Bu baxımdan İraq türkmanlarının öyrənilməsi Azərbaycan elmi qarşısında dayanan ən aktual məsələlərdən biridir. Son dövrlərdə ədəbiyyat, dil, folklor, tarix, və etnoqrafiya sahəsində İraq türkmanları ilə bağlı tədqiqatların intensivləşməsi məhz bu amillə əlaqədardır.

İraq türkmanları ilə Azərbaycan türklərinin eyni soykökdən gəldiyi, eyni dildə danışdıqları və eyni adət-ənənələrin, mədəniyyətin daşıyıcıları olduqları üçün İraq-türkman ədəbiyyatı da Azərbaycan ədəbiyyatının bir hissəsi kimi qəbul edilməlidir. XVI əsrin II yarısına qədər İraq ərazisində yaranan anadilli ədəbiyyat Azərbaycan ədəbiyyatının bir hissəsi olmuşdur. Sonrakı dövrlərdə isə İraq-türkman ədəbiyyatına Osmanlı ədəbiyyatının təsiri açıq-aydın hiss olunmağa başladı. Bu proses XX əsrin əvvəllərinə qədər davam etmişdir.

İstənilən yazılı ədəbiyyat folklor ənənələri üzərində yaranır və müxtəlif tarixi-siyasi şərait fonunda inkişaf edir. İraq-türkman ədəbiyyatı və onun nümayəndələri də anadilli ədəbiyyatın nümayəndələridir. Ərəb və Osmanlı türklərinin təsiri altında

---

² İsayev, O.Ə. Azərbaycan – İraq-türkman ədəbi-mədəni əlaqələrinə Ulu öndər qayğısı // “Heydər Əliyevin dövlətçilik idealları və gənclik” mövzusunda Respublika konfransının materialları, – Bakı-Gəncə: – 22-24 iyun, – 2023, – s. 145-149

³ Al-Hirmiz, A. The Turkmen reality in Iraq / A. Al-Hirmiz. – İstanbul: Kerkük Vakfı. – 2005, – s. 55

olmaları, sözsüz ki, türkmanların həyatına, dil və ədəbiyyatına təsirsiz ötürməmişdir. Lakin bu təsir İraq türkmanlarının dilini dəyişəcək, fərqli ədəbiyyat yaradacaq qədər güclü olmamışdır. Kərküklü alim Dr.Mustafa Ziya yazır ki, bəzi tədqiqatçılar yanlış olaraq İraq-türkman ədəbiyyatını “Türkiyədəki ədəbiyyatın əks-sədasi” kimi göstərmişlər. Bu fikirdə olanlar xalq şeirini və sənətkarların bədii təfəkkürünü nəzərə almamışlar⁴. Son dövrlərdə aparılan elmi tədqiqatlar İraqda yaranan türkdilli ədəbiyyatın həm Azərbaycan ədəbiyyatının, həm də ümumtürk ədəbiyyatının önəmli qolu olduğunu sübut etmişdir. Bu fakt İraq-türkman ədəbiyyatı və folklorunun XX əsrdə ən böyük tədqiqatçısı hesab edilən Əta Tərzibaşının ədəbiyyatşünaslıq fəaliyyətində öz əksini tapmışdır. Əta Tərzibaşı İraq türkmanlarının dili, ədəbiyyatı, folkloru, tarixi, musiqisi, mətbuatı, memarlıq abidələri ilə bağlı çoxsaylı tədqiqatların müəllifidir.

Dissertasiya işində Əta Tərzibaşının İraq-türkman ədəbiyyatı ilə bağlı tədqiqatları araşdırılmışdır. Bağdad və ətraf ərazilərdə yaranan anadilli ədəbiyyat Əta Tərzibaşının ədəbiyyatşünaslıq tədqiqatlarının əsas predmeti olmuşdur. Görkəmli alimin Qazi Bürhanəddin, İmadəddin Nəsimi, Cahənşah Həqiqi, Şah İsmayıl Xətayi, Məhəmməd Füzuli, Ruhi Bağdadi və digər Azərbaycan şairləri ilə bağlı apardığı tədqiqatları sübut edir ki, İraq ərazisində yaranan klassik türkdilli ədəbiyyat Azərbaycan ədəbiyyatının bir qolu olub. Əta Tərzibaşının tədqiqatlarında da İraq-türkman ədəbiyyatının tarixi, özünəməxsus xüsusiyyətləri, onun görkəmli şəxsiyyətləri, digər türk xalqlarının ədəbiyyatları ilə qarşılıqlı əlaqələri öyrənilmişdir. Çağdaş İraq-türkman ədəbiyyatının ən böyük tədqiqatçısı Əta Tərzibaşının antologiya xarakterli 13 cildlik “Kərkük şairləri” və 3 cildlik “Ərbil şairləri” əsərləri müasir İraq-türkman ədəbiyyatının öyrənilməsi baxımından böyük əhəmiyyətə malikdir. Bundan əlavə, görkəmli tədqiqatçının müxtəlif qəzet və dərgilərdə İraqda türkdilli ədəbiyyatla bağlı onlarla elmi-tədqiqat və elmi-publisistik məqaləsi işıq üzü görmüşdür. Bütün bu amilləri

---

⁴ Ziya, M. İraq-türkman poeziya antologiyası haqqında düşüncələrim. İraq-Türkman poeziya antologiyası: [2 cildə] / Q.M.Paşayev. – Bakı: Elm və təhsil, – c. 1, – 2019, – s.10

nəzərə alıb deyə bilərik ki, Əta Tərzibaşının ədəbiyyatşünaslıq görüşləri İraq ərazisində yaranan çoxəsrlik türkdilli ədəbi irsin öyrənilməsi və bu irsin Azərbaycan ədəbiyyatının bir qolu kimi tədqiq olunması baxımından olduqca aktualdır.

Dissertasiya işinin aktuallığını aşağıdakı konkret amillərlə əsaslandırmaq olar:

- Əta Tərzibaşının ədəbiyyatşünaslıq fəaliyyəti bu vaxta qədər müstəqil şəkildə tədqiqata cəlb edilməmiş, bu mövzuda sistemli araşdırma aparılmamışdır;

- Əta Tərzibaşının ədəbiyyatşünaslıq görüşləri ilk dəfə bu dissertasiya işində Azərbaycanşünaslıq kontekstində öyrənilmişdir;

- İraq-türkman ədəbiyyatının anadilli ədəbiyyat olması Əta Tərzibaşının bu istiqamətdə apardığı tədqiqatların öyrənilməsinə zəruri edən amillərdən biridir;

- Əta Tərzibaşının İmadəddin Nəsimi, Qazi Bürhanəddin, Cahanşah Həqiqi, Şah İsmayıl Xətayi, Məhəmməd Füzuli və Azərbaycan ədəbiyyatının digər görkəmli nümayəndələri ilə bağlı apardığı araşdırmalar Azərbaycanda bu sənətkarların həyat və yaradıcılıqlarının öyrənilməsinə yeni elmi-metodoloji dəyər gətirə bilər;

- Əta Tərzibaşının böyük Azərbaycan şairi Məhəmməd Füzuli irsi ilə bağlı apardığı araşdırmalar, konkret olaraq şairin doğum yeri və bu günə qədər tədqiq edilməmiş bəzi şeirlərinin öyrənilməsi Azərbaycan füzulişünaslığı üçün qiymətli mənbə rolunu oynaya bilər;

- Müasir İraq-türkman ədəbiyyatına klassik Azərbaycan ədəbiyyatının təsiri Əta Tərzibaşının tədqiqatlarında öz əksini tapmışdır. Problemin öyrənilməsi klassik Azərbaycan ədəbiyyatının təsir coğrafiyasının genişlənməsi baxımından əhəmiyyət daşıyır;

- Əta Tərzibaşının ədəbiyyatşünaslıq görüşləri Azərbaycan – İraq-türkman ədəbi-mədəni və elmi əlaqələrinin inkişaf tarixinin öyrənilməsi baxımından dəyərləndirilə bilər.

Azərbaycanda İraq türkmanları ilə bağlı tədqiqatlar XX əsrin əvvəllərindən başlayır. Ə.M.Əhmədov (Əmin Abid) “Türk xalqları ədəbiyyatında “mani” növü və Azərbaycan bayatılarının

xüsusiyyətləri”⁵ adlı məqaləsində ilk dəfə xoyrat və manilərlə Azərbaycan bayatılarını müqayisə etmişdir. Sonrakı dövrlərdə həm folklorşünaslıq, həm də ədəbiyyatşünaslıq üzrə tədqiqatlar daha da genişlənmiş, Rəsul Rza, Məhəmmədhüseyn Təhmasib, Qəzənfər Paşayev, Kubra Quliyeva, Səkinə Qaybalıyeva və digər alimlərimiz bu istiqamətdə ciddi tədqiqatlar aparmışlar. Bu sahədə İraq-türkman ləhcəsi, folkloru və ədəbiyyatı üzrə mütəxəssis Qəzənfər Paşayevin xidmətləri xüsusi qeyd edilməlidir. Akademik İsa Həbibbəylinin göstərdiyi kimi, Şərqi və Qərbi aləmində yaxşı tanınan bu görkəmli alim İraq-türkman ədəbiyyatına dair sanballı əsərlərin müəllifidir⁶. Qəzənfər Paşayev İraq-türkman ədəbiyyatına dair “Kərkük şairləri”, “Füzulinin həyat və yaradıcılığına bir baxış”, “Həsərət-vüsal yollarında”, “Əta Tərzibaşı və Azərbaycan-İraq ədəbi əlaqələri” adlı məqalələr dərc etdirmişdir⁷. O, Əta Tərzibaşının kitabları əsasında “Arzu-Qəmbər dastanı”, “Kərkük bayatıları” (Rəsul Rza ilə birgə), “Kərkük mahnıları”, “İraq-türkman atalar sözləri”, “İraq-Kərkük bayatıları”, “Kərkük folkloru antologiyası” kitablarını nəşr etdirmişdir⁸. Professor Qəzənfər Paşayevin “Əta Tərzibaşının folklorşünaslıq fəaliyyəti” adlı monoqrafiyası 2016-cı ildə Bakıda, 2017-ci ildə Ankarada işıq üzünə çıxmışdır. Bu monoqrafiyada

---

⁵ Əhmədov, Ə.M. Türk xalqları ədəbiyyatında “mani” növü və Azərbaycan bayatılarının xüsusiyyəti // Azərbaycanı öyrənmə yolları, – Bakı: – 1930, №5, – s. 9-42

⁶ Həbibbəyli, İ.Ə. Ziyalı fədakarlığına nümunə [Qəzənfər Paşayev. Biblioqrafiya] / Tərt. edənlər: M.Vəliyeva, M.İbrahimova. – Bakı: – 2017. – s.16.

⁷ Bəndəroğlu, Ə. Göylər unutmamışdı yağacağı / Ə.Bəndəroğlu. – Bakı: Yazıçı, – 1991, – 128 s.; Paşayev, Q.M. Nəsimi haqqında araşdırmalar / Q.M.Paşayev. – Bakı: Qarabağ nəşriyyatı, – 2010. – 168 s.; Paşayev, Q.M. Seçilmiş əsərləri: [12 cildə] / Q.M.Paşayev. – Bakı: Təhsil, – c. 9, – 2012. – 480 s.; Pashaev, G.M. Brief view on Fizuli's life and creative work // “Reform” magazine, – USA: – 1996, №2, – s. 17-25

⁸ Arzu-Qəmbər: Kərkük xalq dastanı / Ön söz Q.Paşayev, toplayan Ə.Tərzibaşı. – Bakı: Gənclik, – 1971. – 32 s., İraq-Kərkük bayatıları / Tərt. ed. Q.Paşayev, redaktor A.Vəfəli. – Bakı: Yazıçı, – 1984, – 352 s.; İraq-Kərkük atalar sözü / Tərt. ed. Q.Paşayev – Bakı: Yazıçı, – 1978. – 76 s.; Kərkük bayatıları / Tərt. ed. R.Rza, Q.Paşayev. – Bakı: Azərnəşr, – 1968, – 182 s.; Kərkük folkloru antologiyası / Tərt. ed. və Ön söz Q.Paşayev – Bakı: Azərnəşr, – 1990, – 367 s.; Kərkük mahnıları / Tərt. ed. Q.Paşayev. – Bakı: Gənclik, – 1973, – 48 s.

müəllif görkəmli türkman aliminin folklorşünaslıq fəaliyyətini araşdırmışdır⁹. Qəzənfər Paşayev sonrakı dövrlərdə İraq-türkman yazılı ədəbiyyatı ilə bağlı tədqiqatlarını davam etdirmiş, 2019-cu ildə Əta Tərzibaşının 13 cildlik “Kərkük şairləri” və 3 cildlik “Ərbil şairləri” əsərləri əsasında “İraq-türkman poeziya antologiyası”nın I cildini¹⁰, 2021-ci ildə isə Şəmsəddin Kuzəçinin “Kərkük şairləri” kitabı əsasında bu antologiyanın II cildini nəşr etdirmişdir¹¹. 1986-cı ildə Azərbaycan Sovet Ensiklopediyasında Qəzənfər Paşayevin Əta Tərzibaşı haqqında yazdığı oçerk öz əksini tapmışdır¹². Professor Teymur Əhmədovun 2011-ci ildə çap olunan “XX əsr Azərbaycan yazıçıları: Ensiklopedik məlumat kitabı”nda Əta Tərzibaşının həyat və yaradıcılığına dair qiymətli oçerk verilmişdir¹³. İraq-türkman ədəbiyyatı ilə bağlı Elman Quliyevin ali məktəb tələbələri üçün yazdığı “Türk xalqları ədəbiyyatı”¹⁴ dərsliyində də müəyyən məlumatlar yer almışdır. Anarın 2 cildlik “Min beş yüz ilin oğuz şeiri” adlı antologiyasında da İraq-türkman ədəbiyyatının nümayəndələrinin əsərləri öz əksini tapmışdır¹⁵. 2011-ci ildə Səkinə Qaybaliyeva professor Qəzənfər Paşayevin rəhbərliyi ilə “Əbdüllətif Bəndəroğlunun ədəbi-elmi fəaliyyəti” adlı fəlsəfə doktorluğu dissertasiyası müdafiə etmişdir¹⁶. 2019-cu ildə İraq-türkman

---

⁹ Paşayev, Q.M. Əta Tərzibaşının folklorşünaslıq fəaliyyəti / Q.M.Paşayev. – Bakı: Təhsil, – 2016. – 264 s.

¹⁰ Paşayev, Q.M. İraq-Türkman poeziya antologiyası: [2 cildə] / Q.M.Paşayev. – Bakı: Elm və təhsil, – c. 1, – 2019, – 464 s.

¹¹ Paşayev, Q.M. İraq-Türkman poeziya antologiyası: [2 cildə] / Q.M.Paşayev. – Bakı: “CBS-PP”, – c. 2, – 2021, – 464 s.

¹² Azərbaycan Sovet Ensiklopediyası (ACE): [10 cildə] / Baş red. Quliyev C. – Bakı: Azərənşr, – c. 9. – 1986. – 624 s.

¹³ Əhmədov, T.Ə. XX əsr Azərbaycan yazıçıları: Ensiklopedik məlumat kitabı (Təkmilləşdirilmiş üçüncü nəşri) / T.Ə.Əhmədov. – Bakı: Nurlar, – 2011. – 984 s.

¹⁴ Quliyev, E.H. Türk xalqları ədəbiyyatı (Dərslik) / E.H.Quliyev. – Bakı: Elm və təhsil, – 2017. – 632 s.

¹⁵ Anar. Min beş yüz ilin oğuz şeiri: [2 cildə] / Anar. – Bakı: Azərbaycan nəşriyyatı, – c. 1. – 1999. – 912 s., Anar. Min beş yüz ilin oğuz şeiri: [2 cildə] / Anar. – Bakı: Azərbaycan nəşriyyatı, – c. 2. – 2000. – 1116 s.

¹⁶ Qaybaliyeva, S.A. Əbdüllətif Bəndəroğlunun ədəbi-elmi fəaliyyəti / filologiya üzrə fəlsəfə doktoru / – Bakı, 2011, – 167 s.

tədqiqatçısı Şəmsəddin Kuzəçinin “İraq mətbuat tarixi (1869-2019)” kitabı Azərbaycan dilində Bakıda nəşr olunmuşdur. Kitabda Əta Tərzibaşının jurnalistlik fəaliyyəti haqqında qısa məlumat öz əksini tapmışdır¹⁷. Şəmsəddin Kuzəçinin Əta Tərzibaşı haqqında yazdığı “Kərkükün milli tədqiqatçısı Əta Tərzibaşı” kitabı 2024-cü ildə AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun Elmi Şurasının qərarı ilə Bakıda işıq üzü görmüşdür. “Ön söz”ün müəllifi akademik İsa Həbibbəyli, redaktoru professor Qəzənfər Paşayev olmuşdur. Əsər Azərbaycan dilinə filologiya üzrə fəlsəfə doktoru Səkinə Qaybalıyeva və Orxan İsayev tərəfindən uyğunlaşdırılmışdır. 2024-cü ildə Əta Tərzibaşının 100 illik yubileyi münasibətilə AMEA Folklor İnstitutunun “Dədə Qorqud” jurnalının xüsusi nömrəsi görkəmli tədqiqatçıya həsr olunmuşdur.

Əta Tərzibaşının elmi fəaliyyəti Türkiyədə və İraqda yaşayan türkman tədqiqatçılar tərəfindən də araşdırılmışdır. Sübhü Saatçı, Mahir Naqib, Ərşad Hürmüzlü, Necat Kövsəroğlu, Şəmsəddin Kuzəçi və digərləri türkman tədqiqatçı ilə bağlı bir neçə məqalənin müəllifləridir.

Lakin bütün bunlar Əta Tərzibaşının ədəbiyyatşünaslıq fəaliyyətini tam əhatə etmir. Bu baxımdan Əta Tərzibaşının ədəbiyyatşünaslıq görüşlərinin sistemli və daha geniş şəkildə araşdırılması aktual hesab olunmalıdır.

Tədqiqatın obyektı və predmeti. Tədqiqatın obyektini Əta Tərzibaşının elmi irsi, ədəbiyyatşünaslıq sahəsində yazdığı fundamental tədqiqat əsərləri təşkil edir. Bundan əlavə, dissertasiya işində İraq-türkman ədəbiyyatı ilə bağlı aparılmış tədqiqat işləri, Əta Tərzibaşının həyatı və elmi yaradıcılığı haqqında yazılmış əsərlər, irəli sürülmüş fikir və mülahizələr tədqiqatın predmeti kimi seçilmişdir.

Tədqiqatın məqsəd və vəzifələri. Tədqiqatın məqsədi Əta Tərzibaşının ədəbiyyatşünaslıq fəaliyyətini öyrənməkdir. Mövzunu tam və əhatəli tədqiq etmək üçün aşağıdakıların yerinə yetirilməsi zəruri hesab edilmişdir:

---

¹⁷ Kuzəçi, Ş. İraqda mətbuat tarixi (1869-2019) / Ş.Kuzəçi – Bakı: CBS nəşriyyatı, – 2019. – 272 s.

- İraq-türkmən ədəbiyyatının formalaşması və inkişaf mərhələlərini müəyyən etmək;

- Əta Tərzibaşının İraq-türkmən ədəbiyyatı tarixinin öyrənilməsində rolunu müəyyənləşdirmək;

- Alimin elmi məxəzlərə yanaşma tərzini və əldə etdiyi nəticələri dəyərləndirmək;

- Əta Tərzibaşının klassik və müasir İraq-türkmən ədəbiyyatının spesifik xüsusiyyətlərinin müəyyən etməsi ilə bağlı tədqiqatlarını sistemləşdirmək;

- Tədqiqatçı alimin Məhəmməd Füzuli irsi ilə bağlı tədqiqatlarında yeni yanaşma və aspektlərini müəyyən etmək;

- Alimin İraqda türkdilli mətbuatın tarixi ilə bağlı elmi fikirlərini dəyərləndirmək.

Tədqiqatın metodları. Tədqiqat işinin yerinə yetirilməsi zamanı tarixi-müqayisəli tədqiqat metodundan istifadə edilmişdir. Dissertasiya işinin yazılmasında tarixilik prinsipi əsas götürülmüşdür.

Müdafiyyə çıxarılan əsas müddəalar. Tədqiqat işi zamanı aşağıdakı müddəaların müdafiəsi nəzərdə tutulmuşdur:

- Əta Tərzibaşının ədəbiyyatşünaslıq fəaliyyətinin əsas hissəsini ədəbiyyat tarixi təşkil edir. Bu baxımdan Ə.Tərzibaşı ədəbiyyat tarixçisi kimi araşdırma predmeti olmuşdur;

- XIII-XIV əsrlərdə formalaşmağa başlamış İraq-türkmən yazılı ədəbiyyatının keçdiyi inkişaf mərhələlərinin müəyyən edilməsi və Əta Tərzibaşının bu istiqamətdə apardığı tədqiqatların dəyərləndirilməsi;

- Əta Tərzibaşının klassik İraq-türkmən ədəbiyyatı və klassik Azərbaycan ədəbiyyatı sahəsində apardığı elmi tədqiqatların nəzəri-təcrübi imkanlarını nəzərdən keçirmək;

- Klassik İraq-türkmən ədəbiyyatını Azərbaycan ədəbiyyatının bir qolu kimi dəyərləndirmək;

- Əta Tərzibaşının Məhəmməd Füzuli ilə bağlı tədqiqatlarında füzulişünaslığa dair yeni elmi-metodoloji yanaşmaları nəzərdən keçirmək;

- Müasir İraq-türkmən ədəbiyyatının bəzi nümayəndələri ilə bağlı Əta Tərzibaşının mülahizələrini nəzərdən keçirmək;

- “Kərkük mətbuat tarixi” əsərinin çağdaş İraq-türkman ədəbiyyatının İraqda nəşr olunan türkdilli mətbu orqanların fəaliyyəti fonunda tədqiq edilməsi;

- Əta Tərzibaşının azərbaycanlı alimlərlə əlaqələrini Azərbaycan – İraq-türkman ədəbi-mədəni və elmi əlaqələri fonunda nəzərdən keçirmək.

Tədqiqatın elmi yeniliyi. Dissertasiya işinin elmi yeniliyi Əta Tərzibaşının ədəbiyyatşünaslıq fəaliyyətinin ilk dəfə sistemli və kompleks şəkildə araşdırılması və bir sıra qənaətlərin əldə olunması ilə şərtlənir. İndiyədək mövzu ilə bağlı ədəbiyyatşünaslıqda geniş həcmdə elmi tədqiqat işi aparılmamışdır.

Əta Tərzibaşının ədəbiyyatşünaslıq fəaliyyətinin əsas hissəsini ədəbiyyat tarixçiliyi təşkil etdiyi üçün alim ilk dəfə bu dissertasiya işində ədəbiyyat tarixçisi kimi öyrənilmişdir. Ə.Tərzibaşının ədəbiyyatşünaslıq fəaliyyətinin müəyyən bir hissəsi İraq-türkman klassik ədəbiyyatı ilə bağlı olduğundan onun bu ədəbiyyatla bağlı elmi araşdırmaları sistemləşdirilərək tədqiqata cəlb edilmiş, İraq-türkman yazılı ədəbiyyatının başlanğıc mərhələsi ilə bağlı tədqiqatlarında coğrafi ərazi faktorundan əsas amil kimi yararlanması müəyyənləşdirilmişdir. Məhəmməd Füzuli irsi ilə bağlı tədqiqatları da İraq-türkman klassik ədəbiyyatına aid olduğundan, dissertasiya işində Əta Tərzibaşının dahi şairlə bağlı apardığı elmi araşdırmalar sistemləşdirilərək öyrənilmiş, onun mövzu ilə bağlı irəli sürdüyü yeni iddiaların aşkara çıxarılması böyük Azərbaycan şairinin İraq-türkman ədəbiyyatındakı rolunu daha dəqiq müəyyən etməyə imkan vermişdir.

Əta Tərzibaşının əlyazma mətnləri üzərində apardığı tədqiqatlar dissertasiya işinə cəlb edilmiş və ilk dəfə Tərzibaşı mətnşünas alim kimi öyrənilmişdir.

Əta Tərzibaşının “Kərkük mətbuat tarixi (1879-1985)” əsərində ədəbiyyat məsələlərinin tədqiq edilməsi, mətbuatın İraq-türkman ədəbiyyatının inkişafında rolu və Ə.Tərzibaşının tədqiqatçı kimi bu məsələlərə münasibətinin öyrənilməsi tədqiqat işinin yeniliklərindəndir. İlk dəfə dissertasiya işində müasir İraq-türkman ədəbiyyatının çoxsaylı nümayəndələri haqqında ilkin məlumatların Əta Tərzibaşına aid olması müəyyən edilmişdir.

Tədqiqatın nəzəri və praktiki əhəmiyyəti. Soykökü etibarilə Azərbaycan türkləri ilə eyni olan İraq türkmanlarının ədəbiyyatının öyrənilməsində dissertasiya işində əldə olunan nəticələrdən istifadə edilə bilər. Dissertasiya işinin nəzəri əhəmiyyəti ondadır ki, İraq-türkman ədəbiyyatı Azərbaycançılıq kontekstindən araşdırılır və Əta Tərzibaşının ədəbiyyatşünaslıq fəaliyyəti İraqda yaranan anadilli ədəbiyyatın daha dərinədən öyrənilməsinə imkan verir.

Dissertasiya işinin təcrübi əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, araşdırmanın müddəələrindən xüsusi kurslarda, Azərbaycan-İraq-türkman ədəbi-mədəni və elmi əlaqələrinin öyrənilməsində və pedaqoji fəaliyyətdə istifadə oluna bilər.

Tədqiqatın aprobasiyası və tətbiqi. Dissertasiya işinin mövzusu AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun Elmi Şurasında təsdiq edilmişdir. Dissertasiya işinin mövzusunə uyğun olaraq məqalə və tezislər Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Ali Attestasiya Komissiyasının reyestrinə daxil olan jurnallarda, respublika və beynəlxalq əhəmiyyətli konfrans materiallarında dərc olunmuşdur.

Dissertasiya işinin yerinə yetirildiyi təşkilatın adı. Dissertasiya işi AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatı və yazılı abidələr şöbəsində yerinə yetirilmişdir.

Dissertasiya işinin strukturu. Tədqiqat işi giriş (15967 işarə), üç fəsil (I fəsil 86689 işarə, II fəsil 73881 işarə, III fəsil 88788 işarə), nəticə (6283 işarə) və istifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısından ibarətdir.

Dissertasiya işinin ümumi həcmi 271608 şərti işarədən ibarətdir.

TƏDQIQATIN ƏSAS MƏZMUNU

Dissertasiya işi “Giriş”, üç fəsil, “Nəticə” və “İstifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısı”ndan ibarətdir.

Dissertasiya işinin “Giriş” hissəsində mövzunun aktuallığı və işlənmə dərəcəsi şərh edilmiş, tədqiqatın məqsəd və vəzifələri, metodları müəyyənləşdirilmiş, müdafiəyə çıxarılan əsas müddələri irəli sürülmüş, dissertasiya işinin elmi yeniliyi, nəzəri və praktiki əhəmiyyəti əsaslandırılmışdır.

Dissertasiya işinin **“Əta Tərzibaşının yaradıcılığında İraq-türkman ədəbi-mədəni irsinin tədqiqi problemləri”** adlanan birinci fəslə üç paragrafdan ibarətdir. Birinci paragraf **“İraq-türkman ədəbi mühiti: təşəkkülü və inkişaf mərhələləri”** adlanır. Bu paragrafda İraq ərazisində yaranan anadilli ədəbiyyatın təşəkkül tapması, inkişaf istiqamətləri və mərhələləri müəyyən edilmişdir. Bir çox İraq-türkman tarixçisi bu ədəbiyyatın yazılı mərhələsinin İmadəddin Nəsimi yaradıcılığı ilə başladığını iddia edir¹⁸. Lakin Azərbaycan türklərinin bu ərazilərdə XIII-XIV əsrlərdən daha əvvəl məskunlaşdığını nəzərə alsaq və İmadəddin Nəsimi kimi böyük sənətkarın yetişməsi üçün lazım olan ədəbi mühitin vacibliyini düşünsək, o zaman Nəsimiyə qədər də türkmanların ədəbiyyatının mövcud olduğu qənaətinə gələ bilərik. Bununla bağlı Əta Tərzibaşının “İraq-türkman ədəbiyyatı tarixinin başlanğıcına dair araşdırmalar” adlı məqaləsində kifayət qədər önəmli məlumatlar yer alıb. Tədqiqatçı adı çəkilən məqaləsində qeyd edir ki, türkmanların ata-babalarının yaratdıqları ədəbiyyat doğma dillərindən kənar ərəb dilində idi¹⁹. Əta Tərzibaşı heç bir tədqiqatında İraq-türkman yazılı ədəbiyyatının Nəsimi yaradıcılığı ilə başladığını iddia etmir. O, İmadəddin Nəsimi ilə yanaşı, Qazi Bürhanəddin, Cahənşah Həqiqi, Əbdülqədir Marağayi kimi eyni dövrdə yaşayan Azərbaycan şairlərini də İraq-türkman ədəbiyyatının sənətkarları arasında təqdim edir. Bu faktın özü bir daha sübut edir ki, İraq-türkman ədəbiyyatı

---

¹⁸ Bəndəroğlu, Ə. İraq türkman ədəbiyyatı tarixinə bir baxış: [2 cildə] / Ə.Bəndəroğlu. – Bağdad: TKİY, – c. 2. – 1989. – s.8-9.; Küzeci, Ş. Türkmenli edebiyatı / Ş.Küzeci. – Ankara: Boyut Tanıtım Matbaacılık, – 2005, – s.15.

¹⁹ Terzibaşı, A. Irak`ta Türkman edebiyatı tarixinin başlanğıcına dair araşdırmalar // Türkmenli (Edebiyat ve Sanat), – İstanbul, – 2014, №72, – s. 3

Azərbaycan ədəbiyyatının bir qolu kimi təşəkkül taparaq inkişaf edib. İraq-türkman yazılı ədəbiyyatının ən inkişaf etmiş dövrü XVI əsrə təsadüf edir. Məhz bu yüzillikdə Məhəmməd Füzuli kimi dahi sənətkar yetişmişdir. Bundan əlavə, XVI əsr Bağdad ədəbi mühiti tədqiqatçılar tərəfindən ustad sənətkarları və yüksək sənətkarlıq xüsusiyyətləri ilə seçilən əsərlərin meydana gəlməsi ilə xarakterizə edilmişdir. Əta Tərzibaşının Məhəmməd Füzuli yaradıcılığına və həyatına həsr olunmuş çoxsaylı tədqiqatları mövcuddur. Bu paraqrafda Füzuli dövrü bir mərhələ kimi tədqiq edilmişdir. Fikrimizcə, İraq-türkman ədəbiyyatının ən uzun dövrü XVI əsrdən başlamış XIX əsrin sonlarına qədər davam etmişdir. Çünki bu dövrdə klassik ədəbiyyat ənənələri davam etmiş, şairlər Füzuli şeirinin təsirindən çıxıb bilməmişlər. XIX əsrin sonlarından isə İraq-türkman ədəbiyyatının yeni mərhələsi başlanmışdır. Bu dövrdə şairlər təkcə klassik ədəbiyyatın janrlarında deyil, türk ədəbiyyatı üçün doğma olan heca vəznində də şeirlər yazmağa başlamışlar. XX əsrin ortalarından başlayaraq İraq-türkman ədəbiyyatında sərbəst şeir də inkişaf etmişdir. Bütün bunlarla yanaşı, nəsr nümunələrinin yaranması və inkişafı da bu mərhələyə təsadüf etmişdir. Birinci fəslin birinci paraqrafında İraq-türkman ədəbiyyatı 3 böyük inkişaf mərhələsinə bölünmüşdür.

Birinci fəslin **“Klassik İraq-türkman ədəbiyyatının aparıcı simaları”** adlanan ikinci paraqrafında İraq-türkman ədəbiyyatının nümayəndələri və onların həyat və yaradıcılığı tədqiq edilmişdir. Klassik İraq-türkman ədəbiyyatının nümayəndələri sırasında Azərbaycan sənətkarları olan İmadəddin Nəsimi, Qazi Bürhanəddin, Cahanşah Həqiqi, Şah İsmayıl Xətayi, Məhəmməd Füzuli, Əhdi Bağdadi və digərlərinin adlarının çəkilməsi, eləcə də bu görkəmli söz ustalarının həyat və yaradıcılıqlarının tədqiq olunması İraq ərazisində yaranan ədəbiyyatın Azərbaycan ədəbiyyatının bir parçası olduğunu göstərən əsas amillərdəndir. İraq türkmanlarının danışıq dilinin Azərbaycan türkcəsi olması və bu ərazilərin Atabəylər, Qaraqoyunlular, Ağqoyunlular, Səfəvilər kimi Azərbaycan dövlətlərinin tərkibində yerləşməsi ədəbiyyatın da eyniliyini sübut edir. Türkman tədqiqatçılar İmadəddin Nəsiminin Bağdad yaxınlığındakı Nəsim kəndində doğulduğunu və türkman olduğunu

yazırlar. Bu haqda Köprülünün də fikirləri maraqlı doğurur: “*Bir çox təzkirələrdə Nəsimi “türkman” kimi göstərilmiş, F.Köprülüdən etibarən Türkiyədə “azəri ləhcəsi ilə” yazan bir şair kimi təqdim edilmişdir*”²⁰. Əsas mübahisə doğuran məsələ isə böyük şairin doğum yeri ilə bağlıdır. Şairin doğulduğu yer haqqında mübahisələr hələ də davam etməkdədir. Nəsimişünaslıqda onun Şamaxıda, Hələbdə, Şirazda, Bağdadda, Bakıda, Təbrizdə, Diyarbəkirdə doğulduğunu iddia edən fikirlərlə rastlaşırıq. İraqlı türkman alimlərin böyük əksəriyyəti Əta Tərzibaşı, Əbdüllətif Bəndəroğlu, İbrahim Daquqi, Süphi Saatçı, Şəmsəddin Kuzəci və digərləri Nəsiminin Bağdad yaxınlığında yerləşən Nəsim kəndində doğulduğunu iddia edirlər. Azərbaycanlı alim, professor Qəzənfər Paşayev də bu fikri müdafiə edənlərdəndir. O yazır: “... *şairin İraqda – Nəsim kəndində anadan olduğunu söyləsək də, onun valideynlərinin İraqa Təbrizdən köçməsinə, Nəsiminin orada anadan olmasını da istisna etmirik*”²¹.

Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığında isə İmadəddin Nəsiminin Şamaxıda doğulduğu qəbul edilir.

Klassik İraq-türkman ədəbiyyatı ilə bağlı tədqiqatlar apararkən Qazi Bürhanəddin və Cahanşah Həqiqi kimi hökmdar-şairlərin də bu ədəbiyyatın nümayəndələri sırasına aid edildiyinin şahidi oluruq. Həm Qazi Bürhanəddinin, həm də Cahanşah Həqiqinin dövlətləri İraqın türkmanlar yaşayan ərazilərini də əhatə etdiyini və hər iki sənətkarın Azərbaycan dilində yazıb-yaratdığını nəzərə alsaq, onların İraq-türkman ədəbiyyatının nümayəndələri kimi təqdim olunmasının doğru olduğunu görürük. XVI əsr Bağdad ədəbi mühitində yazıb yaradan sənətkarlar da İraq-türkman ədəbiyyatının nümayəndələri kimi öyrənilir. Başda Məhəmməd Füzuli olmaqla, Əhdi Bağdadi, Şəmsi Bağdadi, Zaeyi, Fəzli, Ruhi Bağdadi, Rindi və digərləri İraq ərazisində mövcud olan anadilli ədəbiyyatın görkəmli nümayəndələridir.

Birinci fəslin üçüncü paragrafı **“Klassik İraq-türkman ədəbiyyatı Əta Tərzibaşının tədqiqatlarında”** adlanır. Bu

---

²⁰ Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi: [10 cildə] / Redak. Həbibbəyli İ. – Bakı: Elm, – c. 3. – 2020. s. 384

²¹ Paşayev, Q.M. Nəsimi. Edamdan sonrakı həyat / Q.M.Paşayev. – Bakı: Şərq-Qərb, – 2019. s. 29

paraqrafın əvvəlində Əta Tərzibaşının həyatı haqqında qısa məlumat verilmişdir. Əsas tədqiqat onun klassik İraq-türkman ədəbi irsi ilə bağlı apardığı araşdırmalara yönəlmişdir. Türk dili ilə yanaşı, ərəb və fars dillərini mükəmməl bilən Tərzibaşı zəngin arxivə malik olmuş, əlyazma və köhnə cümlələr üzərində işləyərək klassik İraq-türkman ədəbiyyatını dərinlən tədqiq etmişdir. Onun mövzu ilə bağlı “Cahanşahın türkcə şeirləri”, “İraq-türkman ədəbiyyatına toplu bir baxış”, “İraq-türkman ədəbiyyatı tarixinin başlanğıcına dair araşdırmalar”, “Klassik ədəbiyyatda dövri-qəmər termini” və s. məqalələri mövcuddur. Əta Tərzibaşı klassik İraq-türkman ədəbiyyatı ilə bağlı uzun illər və müxtəlif istiqamətlərdə tədqiqatlar aparmışdır. Onun bu tədqiqatlarını ümumiləşdirib aşağıdakı kimi qruplaşdırma bilərik:

1. İraq-türkman klassik ədəbiyyatı nümayəndələrinin həyat və yaradıcılığına həsr olunan əsərlər;
2. Klassik ədəbiyyatda işlənən, elmi əhəmiyyət daşıyan söz və ifadələrin izahına dair məqalələr;
3. Klassik İraq-türkman ədəbiyyatında nəzəriyyəyə aid məqalələr;
4. Füzuli irsi ilə bağlı tədqiqatlar.

Bu fəsildə əldə olunan əsas müddəalar Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Ali Attestasiya Komissiyasının tövsiyə etdiyi elmi jurnallarda və konfrans materiallarında öz əksini tapmışdır²².

---

²² İsayev, O.Ə. Əta Tərzibaşının elmi yaradıcılığında XVI əsr Bağdad ədəbi mühiti // Filologiya və Sənətsünaslıq, – Bakı: – 2022, №1, – s. 73-79; İsayev, O.Ə. İraq türkmanlarının ədəbiyyat dili // “Türkdilli xalqların elmi-mədəni əlaqələri müasir mərhələdə: Tarixi ənənə və perspektivlər” mövzusunda Respublika elmi konfransının materialları, – Şamaxı: – 23-24 oktyabr, – 2021, – s. 266-270; İsayev, O.Ə. İraq-türkman ədəbiyyatının əsas inkişaf mərhələləri // “Elm tarixi və elmsünaslıq: fənlərarası tədqiqatlar” mövzusunda Beynəlxalq elmi konfransın materialları, – Bakı: – 2022, – s. 215-218; İsayev, O.Ə. XVIII-XIX əsrlər İraq-türkman ədəbiyyatında nəsr yaradıcılığı // Ümummillə lider Heydər Əliyevin anadan olmasının 99-cu ildönümünə həsr olunmuş “Azərbaycanşünaslığın aktual problemləri” mövzusunda XIII Beynəlxalq elmi-praktik konfransın materialları, – Bakı: Ziqzaq, – 2022, – s. 443-447; Исаев, О.А. Теоретико-литературные взгляды Ата Терзибаши // Актуальни питання гуманитарних наук, – Дрогобич: – 2022, – т. 1, – №58, – с. 202-209.

İki paraqraftan ibarət olan ikinci fəsil “Azərbaycan – İraq-türkman ortağ ədəbi dəyərləri Əta Tərzibaşının tədqiqatlarında” adlanır. İkinci fəslin “Əta Tərzibaşının İraq-türkman şifahi xalq ədəbiyyatı nümunələrinin toplanması, nəşri və tədqiqində rolu” adlı birinci paraqrafında Əta Tərzibaşının İraq-türkman şifahi xalq ədəbiyyatı ilə bağlı tədqiqatları öyrənilmişdir. Alim bu tədqiqatları ilə Azərbaycan və İraq-türkman folklorunun eyni olduğunu, xoyrat, mani, atalar sözləri, xalq nəğmələri və s. janrların vahid kökdən qaynaqlandığını sübut etmişdir. İraq-türkman ədəbiyyatında xüsusi yer tutan və türkman milli kimliyinin simvollarından biri sayılan xoyratlar və manilərlə bağlı nəşr etdirdiyi “Kərkük xoyratları və maniləri” kitabında yazır ki, xoyrat və manilərimizə ən yaxın olanı Azərbaycanda olanlardır²³. Xoyrat və manilərdə olan eynilik türkmanlarla azərbaycanlıların eyni xalq olmasına, bir soykökdən törəməsinə heç bir şübhə yeri qoymur. Əta Tərzibaşının “Kərkük əskilər sözü” adlı kitabında yer alan atalar sözləri də Azərbaycanda işlədilən atalar sözləri ilə eynilik təşkil edir. Bununla bağlı Məhəmmədhüseyn Təhmasib yazır: “*Misal üçün, “Kərkük əskilər sözü” kitabında 700 atalar sözünün çox kiçik bir hissəsi bugünkü azərbaycanlı üçün “yeni”dir, yəni naməlumdur. Bu da ancaq və ancaq sırf yerli Kərkük mühiti ilə bağlı olanlara və bizdə işlənməyən sözlərdən ibarət olan nümunələrə aiddir*”²⁴. Bunlardan əlavə, Əta Tərzibaşının “Kərkük havaları”, “Arzu-Qəmbər matalı”, “Şərqiələr və türkülər”, Molla Nəsrəddinlə bağlı məqalələri və s. Azərbaycan türkləri ilə İraq türkmanlarının ortağ ədəbi dəyərlərini özündə əks etdirən önəmli tədqiqatlardır. Bu paraqrafta Tərzibaşının “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanı ilə bağlı fikirləri də yer almışdır. Əta Tərzibaşının şifahi xalq ədəbiyyatının müxtəlif janrlarına həsr olunmuş tədqiqatlarının demək olar ki, hər birində Azərbaycan folkloru ilə yaxınlıq və bir çox hallarda eynilik öz əksini tapmış, alim bu nüansı xüsusi şəkildə vurğulamışdır.

---

²³ Terzibaşı, A. Kerkük hoyratları ve manileri / A.Terzibaşı. – İstanbul: Ötügen, – 1975, s. 40

²⁴ Təhmasib, M.A. Ara uzaq, ürək yaxın // Ədəbiyyat və incəsənət qəzeti. – 1972, 18 mart, s. 11

İkinci fəslin ikinci paragrafı **“Əta Tərzibaşının Məhəmməd Füzuliyə aid tədqiqatları”** adlanır. Əta Tərzibaşı Füzuli yaradıcılığını bir neçə istiqamətdə tədqiq etmişdir. Bu tədqiqatları ümumiləşdirib aşağıdakı kimi qruplaşdırma bilərik:

1. Füzulinin doğum yeri və tərcümeyi-halı ilə bağlı məqalələr;
2. “Mətlə-ül Etiqad” əsəri və ərəb dilində olan qəsidələr ilə bağlı məqalələr;
3. Füzuli əsərlərində işlənmiş gizli mənaların izahı ilə bağlı məqalələr;
4. Füzulinin müxtəlif qəzəllərinə nəzəri və tənqidi yanaşma.

O, “Füzulinin doğum yeri”, “Füzulinin doğum yeri haqqında yeni bilgiler”, “Füzulinin ərəbcə qəsidələri”, “Füzulinin ərəbcə şeirləri”, “Füzulinin bir qəzəliyə bağlı həsb-hal”, “Məktublaşma ədəbiyyatı və Füzulinin bir qəzəli” və s. məqalələrində dahi Azərbaycan şairinin həyat və yaradıcılığını hərtərəfli tədqiq etmiş, füzulşünaslığa bir sıra yeni düşüncə və nəzəriyyələr gətirmişdir. Tədqiqatçı Necat Kövsəroğlu Əta Tərzibaşının Məhəmməd Füzuli ilə bağlı tədqiqat məqalələrini toplamış və “Əta Tərzibaşı. Füzuli haqqında yazıları” adlı kitab nəşr etdirmişdir²⁵. Kitabda yer alan məqalələrdən aydın olur ki, Əta Tərzibaşı Məhəmməd Füzulinin həyat və yaradıcılığını hərtərəfli şəkildə araşdırmışdır. Onu füzulşünas kimi daha çox məşhurlaşdıran şairin Kərkükdə doğulması fikrini ciddi-cəhdlə müdafiə etməsidir. Tərzibaşı bu məsələdə Füzulinin şeirlərinə, onunla bağlı arxiv sənədlərə və türkmənlər arasında dolaşan bir neçə rəvayətə istinad etmişdir. Füzulinin bu günə qədər məlum olmayan bir neçə şeiri də ilk dəfə Əta Tərzibaşı tərəfindən aşkar edilmişdir. Tədqiqatçı Məhəmməd Füzulinin şeirlərində işlənmiş bir sıra söz və ifadələrin izahı ilə bağlı da bir neçə elmi-tədqiqat məqaləsinin müəllifidir. Əta Tərzibaşı Füzuli yaradıcılığı ilə bağlı apardığı tədqiqatlarında şairin bir çox şeirinin hansı janrdə yazılması problemini də həll etməyə çalışmış, bu mövzu ilə bağlı çoxsaylı tədqiqat məqaləsi nəşr etdirmişdir.

---

²⁵ Terzibaşı, A. Fuzuli hakkında yazılar / Tərt. ed. N.Kevseroğlu. – İstanbul: Şenyıldız Matbaacılık, – 2016. – 224 s.

Bu fəsildə əldə olunan əsas müddəalar Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Ali Attestasiya Komissiyasının tövsiyə etdiyi elmi jurnallarda və konfrans materiallarında öz əksini tapmışdır²⁶.

Dissertasiya işinin 3 paragrafdan ibarət olan üçüncü fəslə “**Əta Tərzibaşı və çağdaş İraq-Türkman ədəbi hərəkatının əsas istiqamətləri**” adlanır. “**Müasir İraq-türkman ədəbiyyatı Əta Tərzibaşının tədqiqatlarında**” adlanan birinci paragrafda çağdaş İraq-türkman ədəbiyyatı nümayəndələri, onların həyat və yaradıcılığı ilə bağlı Əta Tərzibaşının tədqiqatları öz əksini tapıb. Bu paragrafda Tərzibaşının müasir İraq-türkman ədəbiyyatı ilə bağlı məqalələri ilə yanaşı, 13 cildlik “Kərkük şairləri” və 3 cildlik “Ərbil şairləri” əsərlərindən geniş şəkildə istifadə olunmuşdur. Müasir İraq-türkman şairlərindən Hicri Dədə, Mustafa Gökkaya, Əli Maarufoglu və digər şairlər haqqında ilk məlumatların müəllifi Əta Tərzibaşı olmuşdur. Tədqiqatçı çağdaş türkman ədəbiyyatçıları ilə bağlı məqalələrini əsasən Kərkükdə işıq üzü görən “İləri”, “Bəşir”, “Kərkük”, Bağdadda nəşr olunan “Qardaşlıq” dərgilərində çap etdirmişdir. Bundan əlavə, tədqiqatçı müasir İraq-türkman ədəbiyyatının nəzəri məsələlərinə də münasibət bildirmiş, heca və sərbəst şeirin daha da geniş yayıldığını xüsusi qeyd etmişdir. Əta Tərzibaşı ilk zamanlarda sərbəst şeiri qəbul etmir, onu “özbaşına şeir”, “saçma şeir” adlandırırdı. Lakin illər keçdikcə İraq-türkman ədəbiyyatında sərbəst şeirin gözəl nümunələri yarandıqca Tərzibaşı da bu şeirləri qəbul etməli olmuşdur.

Tədqiqatçının “Kərkük şairləri” və “Ərbil şairləri” kitabları İraq-türkman ədəbiyyatı tarixinin yazılması baxımından da önəmli mənbə hesab olunur. Doğrudur, müəllif “Kərkük şairləri” kitabında şair və yazıçılar haqqında məlumatları xronoloji ardıcılıqla sadalamır. Lakin “Ön söz”də qeyd edir ki, bu kitab gələcəkdə İraq-türkman

---

²⁶ İsayev, O.Ə. Azərbaycan – İraq-türkman ortaq ədəbi dəyərləri // Filologiya və Sənətsünaslıq, – Bakı: – 2023, №1, – s.130-134; İsayev, O.Ə. Əta Tərzibaşının Əta Tərzibaşının türkoloji araşdırmaları // Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığı, – Bakı: – 2024, №1, – s. 127-132; İsayev, O.Ə. Əta Tərzibaşının İraq-türkman xalq mahnılarına dair tədqiqatları // “Türksoylu xalqların musiqi mədəniyyətinin tədqiqi problemləri” mövzusunda XXII Beynəlxalq elmi-praktiki konfransın materialları, – Bakı: – 2023, – s. 213-217; İsayev, O.Ə. Əta Tərzibaşının Məhəmməd Füzuliyə aid tədqiqatları // Gənc tədqiqatçı, – Bakı: – 2022, №1, – c. 8, – s. 173-180.

ədəbiyyatı tarixini yazmaq istəyən tədqiqatçı üçün qiymətli qaynaq rolunu oynayacaq²⁷.

Üçüncü fəslin ikinci paraqrafı **“Əta Tərzibaşının “Kərkük mətbuat tarixi (1879-1985)” əsərində ədəbiyyat məsələləri”** adlanır. Bu paraqrafda “Kərkük mətbuat tarixi” əsərində çağdaş İraq-türkman ədəbiyyatının vəziyyəti, inkişafı və digər xüsusiyyətləri yer alıb. Əta Tərzibaşı Kərkük mətbuat tarixini bir neçə dövrə ayırır: 1. Osmanlı dövrü mətbuat tarixi; 2. İşğal dövrü mətbuat tarixi, 3. Krallıq dövrü mətbuat tarixi; 4. Cümhuriyyət dövrü mətbuat tarixi. Tədqiqatçı bütün bu dövrlərin siyasi şərtlərini açıqlamasa da, qəzet və jurnalların fəaliyyətini təhlil etməklə, bir növ o dövrlərin ictimai-siyasi hadisələrinə də münasibət bildirmiş olur.

XX əsr İraq-türkman ədəbiyyatı Kərkükdə nəşr olunan qəzetlərin fəaliyyəti fonunda tədqiq edilib. Əta Tərzibaşı “Havadis”, “İləri”, “Bəşir”, “Kərkük” kimi qəzetlərdə çap olunan ədəbiyyat nümunələrini araşdırmış, bir sıra şair və yazıçıların fəaliyyətini öyrənmişdir.

Kərkükdə mətbuat tarixi 1911-ci ildə “Havadis” qəzetinin nəşri ilə başlanmışdır. Lakin Əta Tərzibaşı “Kərkük mətbuat tarixi” əsərini 1879-cu ildən 1985-ci ilə qədər olan dövrü tədqiq etmişdir. Bu da Kərkükdə ilk mətbəenin açılması ilə üst-üstə düşür. Tərzibaşı bu əsərində təkcə qəzet və jurnalları deyil, mətbəələrin də fəaliyyətini araşdırmış, müxtəlif illərdə Kərkük mətbəələrində çap olunan kitabların siyahısını da təqdim etmişdir. Əta Tərzibaşının “Kərkük mətbuat tarixi” adlı əsəri İraqda mövcud olan siyasi şərait fonunda mətbu orqanların fəaliyyətini və ümumilikdə türkdilli mətbuatın İraq-türkman ədəbiyyatına təsirini öyrənən ən dəyərli əsər kimi xarakterizə oluna bilər.

Üçüncü fəslin üçüncü paraqrafı **“Azərbaycan – İraq-türkman ədəbi-mədəni və elmi əlaqələrinin inkişafında Əta Tərzibaşının rolu”** adlanır. Bu paraqrafda Əta Tərzibaşının həm sovet illərində, həm də Azərbaycan müstəqillik əldə etdikdən sonra türkmanların ədəbiyyatı, folkloru, dili, tarixi ilə bağlı aparılan araşdırmalarla

---

²⁷ Terzibaşı, A. Kerkük şairləri: [13 cildə] / A.Terzibaşı. – İstanbul: Ötügen, – c. 1, 2. – 2013, – s. 5.

yaxından tanış olduğu, İmadəddin Nəsimi, Cahənşah Həqiqi, Qazi Bührənəddin, Əbdülqədir Marağayi, Şah İsmayıl Xətayi, Məhəmməd Füzuli və digər Azərbaycan sənətkarları ilə bağlı apardığı tədqiqatlarda ölkəmizdə çap olunan monoqrafiyalara, ədəbiyyat tarixlərinə istinadlar etdiyi öz əksini tapıb. Əta Tərzibaşı “İraq-türkman ədəbiyyatına toplu bir baxış”, “Şimali Azərbaycanda türkmanoloji araşdırmalar”, “Cahənşahın türkcə şeirləri”, “Şəhriyar” və s. məqalələri dediklərimizi sübut edir. Əta Tərzibaşının azərbaycanlı alimlər Abbas Zamanov, Mirzağa Quluzadə, Qəzənfər Paşayev kimi ziyalılarla münasibətləri, məktublaşmaları, ədəbi və elmi əlaqələrin inkişafında xüsusi rol oynamışdır.

İraqda respublika elan olunduqdan sonra SSRİ ilə əlaqələrdə bir yaxınlaşma hiss olunmağa başlanmışdır. Bu yaxınlaşmanın təsiri azərbaycanlılarla türkmanlar arasında uzun əsrlərdən bəri itmiş əlaqələrin bərpasında xüsusi rol oynamışdır. Azərbaycan ziyalıları ötən əsrin ortalarından başlayaraq tez-tez İraqa səfərlər edir və soydaşlarımızla görüşürdülər. Əta Tərzibaşı bununla bağlı “Şimali Azərbaycanda türkmanoloji araşdırmalar” adlı məqaləsində yazırdı: *“İraqı ziyarət edən Azəri-türk alimləri, sənətkarları və turistləri ölkələrinə qayıtdıqda burada gördüklərindən, eşitdiklərindən və özləri ilə götürdükləri əsərlərdən istifadə etmək imkanı əldə etmişlər. Onların bu mövzulara önəm vermələrinin səbəbinə gəlincə, bunu İraqda yaşayan türkmanların Azəri camiasına daxil saymaları, daha doğrusu milli düşüncə və milli əndişə və həsrət duyğusu ilə meydana gətirmiş olmalarında aramaq lazımdır”*²⁸. Görkəmli tədqiqatçı azərbaycanlı ziyalıların türkmanlara olan münasibətini dəqiqliklə ifadə edə bilmişdir. Əta Tərzibaşının Azərbaycanla olan ədəbi-mədəni və elmi əlaqələrin inkişafında göstərdiyi xidmət füzulüşünaslıqdan da yan keçməmişdir. Kərküklü tədqiqatçı uzun illər dahi Azərbaycan şairinin həyat və yaradıcılığı ilə bağlı tədqiqatlar apararkən Azərbaycan alimlərinin də Füzuli ilə bağlı araşdırmalarına müraciət etmişdir. O, bu sahədə daha çox professor Mirzağa Quluzadə ilə fikir mübadiləsi aparmış, tez-tez

---

²⁸ Ata Tərzibaşının makaleləri / Tərt. ed. Mustafa Z., Şəmsəddin K. – Ankara: Vadi Grafik, – 2018, – s. 194.

məktublaşmışdı. Hətta Mirzağa Quluzadə ilə yazışmalarını məqalə kimi nəşr etdirmiş və bu məqalə “Əta Tərzibaşının Füzuli haqqında yazıları” kitabında da yer almışdır²⁹.

Bu fəsildə əldə olunan əsas müddəalar Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Ali Attestasiya Komissiyasının tövsiyə etdiyi elmi jurnallarda və konfrans materiallarında öz əksini tapmışdır³⁰.

Tədqiqat işində əldə edilmiş nəticələr dissertasiya işinin **Nəticə** hissəsində öz əksini tapmışdır. Dissertasiya işində Əta Tərzibaşının ədəbiyyatşünaslıq fəaliyyəti ilə bağlı aşağıdakı elmi-nəzəri nəticələr əldə edilmişdir:

– Əta Tərzibaşının ədəbiyyatşünaslıq fəaliyyəti həm ədəbiyyat tarixini, həm nəzəriyyəni, həm də ədəbi tənqidi əhatə edir. Lakin tədqiqat işində müəyyən edilmişdir ki, onun ədəbiyyatşünaslıq fəaliyyətinin əsas hissəsi ədəbiyyat tarixi ilə bağlıdır. Əta Tərzibaşı ədəbiyyat tarixçisi kimi İraq-türkman ədəbiyyatının müxtəlif dövrlərini öyrənmiş, bu ədəbiyyatın inkişaf istiqamətlərini müəyyənləşdirmişdir.

– Əta Tərzibaşı istifadə etdiyi mənbələrə ciddi yanaşmış, bir çox hallarda əlyazma mətnlər üzərində çalışmışdır. Bu baxımdan Tərzibaşı həm mətnşünas alim kimi tədqiqatlar apararaq bir sıra əlyazma nüsxələrində olan çatışmazlıqları və xətalara aradan qaldırmışdır. Tədqiqatçı alim mətnşünas kimi həm yazılı ədəbiyyat mətnləri, həm də folklor nümunələri üzərində çalışmışdır.

– Əta Tərzibaşı İraq-türkman klassik ədəbiyyatını sistemli şəkildə tədqiq etmiş, bu ədəbiyyatın İmadəddin Nəsimi yaradıcılığı ilə başlanması fikrinin doğru olmadığını, ona qədər və onunla eyni dövrdə yaşayan digər türkman sənətkarlarının da olduğunu sübut etmişdir.

---

²⁹ Terzibaşı, A. Füzuli haqqında yazılar / Tərt. ed. N.Kevseroğlu. – İstanbul: Şenyıldız Matbaacılık, – 2016. – s. 224.

³⁰ İsayev, O.Ə. Azərbaycan – İraq-türkman ədəbi-mədəni əlaqələrinə Ulu öndər qayğısı // “Heydər Əliyevin dövlətçilik idealları və gənclik” mövzusunda Respublika konfransının materialları, – Bakı-Gəncə: – 22-24 iyun, – 2023, – s.145-149; İsayev, O.Ə. Ata Terzibaşı və İraq Türkmən edebiyatı // I Uluslararası İrakta Osmanlı izleri Sempozyumu, – Karabük: – 2022.

– İmadəddin Nəsimi ilə yanaşı, Qazi Bürhanəddin, Cahanşah Həqiqi, Əbdülqədir Marağayi də İraq-türkman klassik ədəbiyyatının nümayəndələri kimi ilk dəfə təqdim olunmuşdur.

– Əta Tərzibaşı anadilli klassik ədəbiyyatın nümayəndələrini İraq-türkman ədəbiyyatına aid edərkən coğrafi amil prinsipini əsas götürmüş, İraq ərazisi ilə bağlılığı olan Azərbaycan ədəbiyyatının klassiklərini bu ədəbiyyatın nümayəndələri kimi təqdim etmişdir. Bu zaman o, haqlı olaraq, dil və etnik bağlılığı amilinə də əsaslanmışdır.

– Əta Tərzibaşı görkəmli sərkərdə və şair Şah İsmayıl Xətayini də İraq-türkman ədəbiyyatının klassiklərindən hesab etmiş və Ərbildə yaşamış şair İbrahim Haqqının Xətayinin nəslindən olduğunu bildirmişdir. O, bir sıra alimlərin İbrahim Haqqını cığatay türklərindən hesab etmələrinə qarşı çıxmış, bu ailənin Şah İsmayıl Xətayinin nəslindən gəldiyini və Azərbaycan türklərindən olduğunu vurğulamışdır.

– Alim XVI əsr Bağdad ədəbi mühitində yetişən Məhəmməd Füzuli yaradıcılığı ilə bağlı uzunmüddətli tədqiqatlar aparmış, füzulinaslığa bir sıra yeniliklər gətirmiş, dahi Azərbaycan şairinin Bağdad, Kərbəla və ya Hillədə deyil, Kərkükdə doğulması iddiasını ciddi-cəhdlə müdafiə etmişdir.

– Əta Tərzibaşı Məhəmməd Füzulinin elmə məlum olmayan bir neçə şeirini aşkara çıxarmış, bəzi şeirlərinin təhlilində də öz yanaşmasını irəli sürmüşdür.

– Görkəmli alimin İraq-türkman folkloru ilə bağlı tədqiqatları türkmanların soykökü etibarilə eyni olduqları Azərbaycan türkləri ilə ortaq dəyərlərinin müəyyən edilməsinə imkan vermişdir. Onun folklorun müxtəlif janrları ilə bağlı apardığı tədqiqatlar azərbaycanlılarla İraq türkmanlarının vahid xalq olduğunu, eyni bədii təfəkkürə malik olduqlarını, tarixin müxtəlif dövrlərində məlum ictimai-siyasi səbəbdən ayrı düşdüklərini göstərmişdir.

– 13 cildlik “Kərkük şairləri” və 3 cildlik “Ərbil şairləri” əsərləri ilə uzunəsrlik İraq-türkman ədəbiyyatı tarixinin yazılması istiqamətində önəmli addım atmışdır. Əta Tərzibaşıya qədər heç bir tədqiqatçı bu istiqamətdə araşdırma aparmamış, İraq-türkman ədəbiyyatının tarixini yazmağa cəhd göstərməmişdir. “Kərkük şairləri” və “Ərbil şairləri” əsərləri İraq ərazisində yaranan türkdilli

ədəbiyyatın dövrələşməsinə və inkişaf mərhələlərinin öyrənilməsinə əhəmiyyətli təkan vermişdir.

– Tədqiqatçı “Kərkük şairləri” və “Ərbil şairləri” əsərlərindən başqa, “İraq-türkman ədəbiyyatına bir baxış” və 3 hissədən ibarət “İraqda Türkman ədəbiyyatı tarixinin başlanğıcına dair araşdırmalar” adlı məqalələri ilə İraq-türkman ədəbiyyatı tarixini inkişaf mərhələlərinə bölmüşdür.

– Müasir İraq-türkman ədəbiyyatı ilə bağlı apardığı elmi tədqiqatlarda, bir sıra şair və yazıçıların həyat və yaradıcılığını tədqiq etmiş, Hicri Dədə, Mustafa Gökkaya, Əli Marufoğlu, Xıdır Lütfi kimi şairlərin yaradıcılığı haqqında ilk dəfə Əta Tərzibaşı məlumat vermişdir.

– Tədqiqat işində Əta Tərzibaşının müasir İraq-türkman ədəbiyyatı nümayəndələri haqqında araşdırma apararkən bir çox halda məlumatları birbaşa sənətkarların özlərindən əldə etdiyi müəyyən olunmuşdur.

– Əta Tərzibaşı XX əsrdə yazıb-yaratmış sənətkarlar haqqında araşdırma apararkən onların həm nəsr, həm də nəzm əsərlərini tədqiqata cəlb etmiş, bu əsərlərin İraq-türkman ədəbiyyatında oynadığı rolu müəyyən etmişdir.

– İraq-türkman mətbuat tarixi haqqında yazdığı ilk irihəcmli tədqiqat əsəri olan “Kərkük mətbuat tarixi (1879-1985)”-də İraq ərazisində yaranan türkdilli mətbuatın spesifik xüsusiyyətlərini və tarixi dövrlərini düzgün müəyyənləşdirmişdir.

– Əta Tərzibaşı İraq-türkman mətbuat tarixini siyasi şəraitə uyğun olaraq 4 dövrə bölmüş və əsərdə hər dövrün özünəməxsus xüsusiyyətlərini müəyyən etməklə İraq ərazisində türkdilli mətbuatın inkişaf mərhələlərini müəyyən etmişdir.

– Tədqiqatçı “Kərkük mətbuat tarixi (1879-1985)” əsərində təkcə qəzet və jurnalların fəaliyyətini araşdırmamış, Kərkükdə fəaliyyət göstərmiş mətbəələri də tədqiqata cəlb etmişdir. Əta Tərzibaşı mətbəələrdə çap edilən kitablar haqqında məlumat verməklə ötən əsrdə İraq-türkman ədəbiyyatının vəziyyətini də müəyyənləşdirmişdir.

– İraq türkmanlarının ədəbiyyat tarixinə dərindən bələd olan tədqiqatçı elmi məqalə və kitablarında hadisələrə fərdi üslubla yanaşmış və əldə etdiyi nəticələrlə problemin həllinə nail olmuşdur.

Dissertasiya işinin əsas müddəaları aşağıdakı məqalə və konfrans materiallarında əks olunmuşdur:

1. İraq türkmanlarının ədəbiyyat dili // “Türkdilli xalqların elmi-mədəni əlaqələri müasir mərhələdə: Tarixi ənənə və perspektivlər” mövzusunda Respublika elmi konfransının materialları, – Şamaxı: – 23-24 oktyabr, – 2021, – s. 266-270.

2. Ata Terzibaşı və İrak Turkmen edebiyatı // I Uluslararası İrakta Osmanlı izləri Sempozyumu, – Karabük: – 2022.

3. Əta Tərzibaşının elmi yaradıcılığında XVI əsr Bağdad ədəbi mühiti // – Bakı: Filologiya və Sənətsünaslıq, – 2022, №1, – s. 73-79.

4. Əta Tərzibaşının Məhəmməd Füzuliyə aid tədqiqatları // – Bakı: Gənc tədqiqatçı, – 2022, c.8, №1, – s. 173-180.

5. XVIII-XIV əsrlər İraq-türkman ədəbiyyatında nəsr yaradıcılığı // Ümummillə lider Heydər Əliyevin anadan olmasının 99-cu ildönümünə həsr olunmuş “Azərbaycanşünaslığın aktual problemləri” mövzusunda XIII Beynəlxalq elmi-praktik konfransın materialları, – Bakı: Ziqzaq, – 2022, – s. 443-447

6. İraq-türkman ədəbiyyatının əsas inkişaf mərhələləri // “Elm tarixi və elmsünaslıq: fənlərarası tədqiqatlar” mövzusunda Beynəlxalq elmi konfransın materialları, – Bakı: – 2022, – s. 215-218.

7. Теоретико-литературные взгляды Ата Терзибаши // – Дрогобич: Актуальні питання гуманітарних наук, – 2022, т. 1, №58, – с.202-209.

8. Azərbaycan – İraq-türkman ədəbi-mədəni əlaqələrinə Ulu öndər qayğısı // “Heydər Əliyevin dövlətçilik idealları və gənclik” mövzusunda Respublika konfransının materialları, – Bakı-Gəncə: – 22-24 iyun, – 2023, – s. 145-149.

9. Azərbaycan – İraq-türkman ortaq ədəbi dəyərləri // – Bakı: Filologiya və Sənətsünaslıq, – 2023, №1, – s.130-134.

10. Əta Tərzibaşının İraq-türkman xalq mahnılarına dair tədqiqatları // “Türksoylu xalqların musiqi mədəniyyətinin tədqiqi problemləri” mövzusunda XXII Beynəlxalq elmi-praktiki konfransın materialları, – Bakı: – 2023, – s. 213-217.

11. Əta Tərzibaşı publisistikasının əsas xüsusiyyətləri // – Bakı: Dədə Qorqud. Elmi-ədəbi toplu. Əta Tərzibaşı – 100. Xüsusi buraxılış, – 2024, №2, – s. 103-109.

12. Əta Tərzibaşının Əta Tərzibaşının türkoloji araşdırmaları // – Bakı: Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığı, – 2024, №1, – s. 127-132.

Dissertasiyanın müdafiəsi 28 yanvar 2025-ci il tarixində saat 12³⁰ AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun nəzdində fəaliyyət göstərən ED 1.05 – Dissertasiya şurasının iclasında keçiriləcək.

Ünvan: AZ1073. Bakı, Hüseyn Cavid prospekti, 117, Akademiya şəhərciyi, Əsas bina, IV mərtəbə, Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun Elektron akt zalı.

Dissertasiya işi ilə AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun Elmi kitabxanasında tanış olmaq mümkündür.

Dissertasiya və avtoreferatın elektron versiyaları AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun rəsmi internet saytında yerləşdirilmişdir.

Avtoreferat 18 dekabr 2024-cü il tarixində zəruri ünvanlara göndərilmişdir.

Çapa imzalanıb: 28.11.2024

Kağızın formatı: A5

Həcm: 42498

Tiraj: 100 nüsxə